

PREZENTĂRI DE CARTE BOOK PRESENTATIONS

MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE MUZICA NAȚIONALĂ ÎN CULTURA EUROPEANĂ (SECOLELE XVI-XX).

AUTOR: VICTOR GHILAȘ

**DOCUMENTARY EVIDENCE OF NATIONAL MUSIC IN EUROPEAN CULTURE
(16TH-20TH CENTURIES). AUTHOR: VICTOR GHILAS¹**

MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE MUZICA NAȚIONALĂ ÎN CULTURA EUROPEANĂ (SECOLELE XVI-XX): O CONTRIBUȚIE MONOGRAFICĂ LA ISTORIOGRAFIA MUZICALĂ ROMÂNEASCĂ

**DOCUMENTARY EVIDENCE OF NATIONAL MUSIC IN EUROPEAN CULTURE
(16TH-20TH CENTURIES): A MONOGRAPHIC CONTRIBUTION TO
ROMANIAN MUSIC HISTORIOGRAPHY**

EMILIA MORARU²

doctor în studiul artelor, conferențiar universitar
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0003-3444-7890>

CZU 78.034/.036(478:4)

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2026.1.33>

Prezentul articol propune o analiză critică a monografiei *Mărturii documentare despre muzica națională în cultura europeană (secolele XVI-XX)*, semnată de Victor Ghilaș, evidențind contribuția acesteia la istoriografia muzicală românească. Pe baza unui amplu corpus documentar (tablaturi, jurnale de călătorie, corespondență, cronici, presă, partituri), studiul reconstituie circulația muzicii românești în spațiul cultural european, de la primele atestări din secolele XVI-XVII (precum *Codex Vietoris*) până la valorificarea ei de către compozitori de prestigiu – Franz Joseph Sulzer, Franz Liszt, George Enescu, Béla Bartók și alți compozitori est-europeni. Analiza relevă rigoarea metodologică a autorului, capacitatea sa de a corela și interpreta critic surse eterogene, precum și meritul de a fi recuperat și valorificat mărturii externe rămase, până acum, marginale în cercetarea autohtonă.

Cuvinte-cheie: muzică națională românească, istoriografie muzicală, Victor Ghilaș, mărturii documentare, circulație culturală europeană, surse externe.

This article offers a critical analysis of the monograph *Documentary Evidence of National Music in European Culture (16th-20th Centuries)*, authored by Victor Ghilaș, highlighting its contribution to Romanian musical historiography. Drawing on an extensive documentary corpus (tablatures, travel journals, correspondence, chronicles, press materials, musical scores), the study reconstructs the circulation of Romanian music within the European cultural space, from its earliest attestations in the 16th-17th centuries (such as the *Codex Vietoris*) to its valorization by prestigious composers – Franz Joseph Sulzer, Franz Liszt, George Enescu, Béla Bartók, and other Eastern European composers. The analysis reveals the author's methodological rigor, his capacity to correlate and critically interpret heterogeneous sources, as well as the merit of having recovered and valorized external testimonies that had, until now, remained marginal in domestic research.

Keywords: Romanian national music, musical historiography, Victor Ghilaș, documentary evidence, European cultural circulation, external sources.

1 Lansare de carte în cadrul conferinței internaționale *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, 3 aprilie 2026.

2 E-mail: emilia.moraru@amtap.md

Introducere

Volumul monografic *Mărturii documentare despre muzica națională în cultura europeană (secolele XVI-XX)* de Victor Ghilaș (cunoscut muzicolog și cercetător din Republica Moldova, doctor habilitat în studiul artelor) reprezintă rezultatul unui amplu demers de cercetare, orientat spre recuperarea și valorificarea mărturiilor documentare care atestă prezența și circulația muzicii românești în spațiul cultural european.

Această monografie impresionează, înainte de toate, prin amploarea și rigoarea demersului documentar. Autorul întreprinde un efort considerabil de investigare a unor surse extrem de diverse – *de la colecții muzicale, tabulaturi și tratate din secolul al XVI-lea, până la jurnale de călătorie, corespondență diplomatică, cronici, presă și partituri*, reușind să reconstituie un traseu coerent al circulației muzicii românești în spațiul european. Este un demers care presupune nu doar acumulare de informație, ci o autentică capacitate de selecție, analiză, corelare și interpretare critică. Parcursul reconstituit de autor surprinde, dincolo de simpla cronologie, un veritabil dialog cultural între teritoriile românești și Europa – de la Imperiile Otoman și Habsburgic până la marile centre culturale ale Occidentului.

Un merit esențial al lucrării constă în valorificarea sistematică a surselor externe, adesea neglijate sau utilizate fragmentar în cercetările anterioare. În contextul unei tradiții muzicale predominant orale, aceste mărturii – provenite de la călători, diplomați, misionari sau savanți – devin fundamentale. Autorul le valorifică nu doar ca simple descrieri, ci ca veritabile instrumente de analiză istorică, evidențiind modul în care imaginea muzicii românești a fost construită și transmisă în spațiul european.

În cele ce urmează, vom urmări modul în care autorul își organizează demersul analitic pe etape istorice succesive – de la primele atestări documentare din secolele XVI-XVII până la consacrarea muzicii naționale în creația unor compozitori de prestigiu european.

Primele atestări ale muzicii românești în spațiul cultural european

Capitolul dedicat secolelor XVI-XVII reconstituie modurile în care practicile muzicale autohtone au pătruns și au fost consemnate în discursul cultural european al epocii moderne timpurii, demonstrând în mod convingător că muzica românească era deja prezentă în colecții, tabulaturi și tratate europene – fie ele tipărite sau manuscrise, chiar dacă adesea în mod indirect sau fragmentar. Aceste referințe timpurii, oricât de tangențiale, reprezintă cele mai vechi atestări documentare ale unor melodii și motive specific românești aflate în circulație dincolo de sfera locală, confirmând că repertoriul autohton nu a evoluat izolat, ci a participat activ la circuitul cultural al epocii.

Un loc central îl ocupă mărturiile vizitatorilor străini – primii „martori” și „reporteri” ai fenomenului muzical românesc. Diplomați, misionari, medici, negustori, soldați și călători ocazionali consemnează, în jurnale de călătorie, memorii și corespondență, prezența vie a muzicii etnice și lăutărești la curțile domnești, în viața comunităților și în cadrul sărbătorilor populare. Filtrate prin percepția europeană, aceste relatări oferă o imagine vie a funcției sociale a muzicii și a instrumentelor folosite; în lipsa unei tradiții muzicale culte scrise, acestea au reprezentat adesea singura sursă prin care muzica românească a devenit cunoscută în Europa Occidentală, transformând o practică locală în mărturie istorică integrată în conștiința culturală europeană.

Periplul istoriografic se încheie cu o trecere în revistă a unor monumente de referință de la finele secolului al XVII-lea – *Codex Vietoris*, „document important pentru cunoașterea culturii muzicale central- și est-europene din epoca premodernă” [1 p. 41], și *Descrierea curioasă a Moldovei și Țării Românești...*, lucrare anonimă apărută la Hamburg în 1699. Ambele sistematizează informații despre obiceiuri, inclusiv cele muzicale, oferind o perspectivă coerentă asupra epocii; *Codex Vietoris*, în particular, conține transcrieri și/sau descrieri de melodii care susțin ipoteza unei prezențe notabile a muzicii românești în spațiul transilvan și central-european.

Așadar, observăm că, încă din secolele XVI-XVII, muzica națională românească își depășise deja granițele, fiind documentată și încorporată în istoriografia europeană mai ales prin observațiile aces-

tor martori ocazionali ai Occidentului, deschizând, astfel, calea recunoașterii sale ulterioare în contextul mai larg al culturii muzicale continentale.

Mărturiile călătorilor străini despre viața muzicală din Moldova și Valahia

În analiza secolului al XVIII-lea, autorul subliniază un progres semnificativ în calitatea și profunzimea surselor, deplasând accentul de la relatările fragmentare ale secolelor anterioare spre o descriere mai bogată și mai structurată a vieții muzicale din Moldova și Valahia. Relatările călătorilor/diplomaților devin mai detaliate și mai nuanțate, surprinzând muzica în complexitatea funcțiilor sale sociale și spirituale – nu doar ca divertisment, ci ca componentă integrantă a ritualurilor și obiceiurilor comunitare. Vizitatorii consemnează o gamă largă de instrumente, remarcând măiestria și diversitatea lăutarilor, precum și ansamblurile de taraf prezente la curțile boierești și domnești, unde coexistau influențe locale, balcanice și otomane; rolul muzicii în contexte ceremoniale – nunți, sărbători, evenimente comunitare – consolidează imaginea rapsozilor populari ca păstrători ai tradiției orale naționale.

În acest context, capitolul aduce în prim-plan și valoarea lucrărilor etnografice contemporane, exemplificată de contribuția lui Franz Joseph Sulzer din *Istoria Daciei transalpine, referitoare la Țara Românească, Moldova și Basarabia...* Lucrarea este valorificată exemplar, fiind abordată nu doar ca sursă documentară, ci ca una dintre primele tentative de interpretare etnografică a culturii române. Sulzer oferă o perspectivă amplă asupra vieții culturale, incluzând muzica și dansul popular ca forme esențiale ale tradiției orale; studiul său depășește nivelul unei simple consemnări de observații, integrând datele etnografice într-o viziune coerentă asupra istoriei culturale. Spre deosebire de predecesorii săi, care notau muzica doar ca o particularitate locală, el situează muzica și dansul în contextul vieții cotidiene și al practicilor rituale, propunând o interpretare mai profundă a acestora ca expresii definitorii ale identității naționale române. Chiar dacă lasă să se întrevadă unele inflexiuni subiective, rigoarea constatărilor expuse în cele trei volume confirmă, totuși, „o cunoaștere suficientă de către Sulzer a etnografiei și folclorului din Principate și din Transilvania, plasându-se în limita informațiilor de specialitate” [1 p. 82], subliniază Victor Ghilaș. Astfel, secolul al XVIII-lea marchează o etapă de aprofundare a cunoașterii europene despre muzica românească, pregătind terenul pentru studiile mai sistematice ale secolelor următoare.

De la consemnare la valorificare artistică: afirmarea muzicii naționale în Europa

Secolul al XIX-lea reprezintă momentul de afirmare propriu-zisă a muzicii naționale în context european, pe fondul ascensiunii conștiinței naționale: este etapa tranziției de la simplele observații ale călătorilor la valorificarea activă și integrarea muzicii românești în circuitul cultural și artistic continental.

Victor Ghilaș evidențiază această trecere de la descriere la valorificare artistică și canonizare prin includerea repertoriului românesc în colecții europene de profil, precum cele ale lui Edward Jones, ale cărui trei dansuri valahe transformă muzica românească din simplă descriere narativă în transcriere muzicală, facilitând diseminarea și studiul motivelor autohtone, sau ale lui François Rouschitzki, sursă esențială pentru orizontul cultural muzical național al primelor decenii ale secolului. Judecând după conținutul colecției lui Rouschitzki, Victor Ghilaș constată că „starea muzicii în Principat poate fi caracterizată prin prezența încă destul de puternică a culturii muzicale orientale în viața muzicală urbană, precum și prin ascensiunea curentului muzical occidental, care se manifestă tot mai activ în societate, vădind tendința apropierii de estetica muzicii vest-europene” [1 p. 119]. Aceste colecții constituie primele tentative de canonizare a repertoriului autohton, furnizând material concret compozitorilor și cercetătorilor, în timp ce interesul pentru teme românești începe să pătrundă tot mai vizibil în saloanele și publicațiile occidentale.

Punctul culminant al acestei etape îl reprezintă, însă, influența asupra creației lui Franz Liszt: contactul direct al compozitorului cu muzica lăutărească și folclorică, în special în timpul călătoriilor sale

prin teritoriile românești, a condus la incorporarea motivelor românești în mai multe dintre lucrările sale celebre (adesea etichetate eronat ca maghiare sau țigănești). Această valorificare de către un compozitor de anvergură europeană confirmă forța tematică și potențialul artistic al muzicii naționale, propulsând-o, pentru prima dată, pe scena concertistică internațională.

Ambasadori ai melosului românesc în Rusia

În următorul capitol este explorată o dimensiune esențială și adesea neglijată a circulației muzicii autohtone: prezența și impactul ei în vastul spațiu al Imperiului Rus, de la curtea țaristă până în sălile de concert și în lucrările compozitorilor ruși, pe parcursul secolelor XVIII-XX. Victor Ghilaș analizează turneele artiștilor români, în special lăutarii, frecvent invitați să cânte la curțile nobiliare și la evenimentele sociale rusești, subliniind continuitatea acestor schimburi culturale începute încă din secolul al XVIII-lea. Aceste prezențe recurente nu au fost simple spectacole, ci au funcționat ca interfețe culturale, introducând melosul național (*dansuri, doine, cântece lăutărești*) direct în conștiința publicului rus; mărturiile documentare păstrate în arhivele rusești (jurnale, corespondență, recenzii de spectacole) atestă popularitatea acestor interpreți și modul în care muzica românească era percepută în capitala imperială și în alte mari centre culturale.

Această evoluție culminează firesc cu figura lui George Enescu, prezentat nu doar ca un mare creator, ci ca un veritabil ambasador cultural. Prin activitatea sa artistică la Sankt Petersburg și Moscova ca violonist, dirijor și compozitor, Enescu a oferit publicului rus o imagine modernă, rafinată și profundă a culturii muzicale românești. Interpretarea și promovarea propriilor lucrări, în care elementele folclorice sunt integrate în limbajul muzicii culte europene, au contribuit decisiv la schimbarea percepției asupra muzicii românești, distinctă de imaginea anterioară a unei simple expresii exotice; astfel, aceasta se afirmă ca o cultură muzicală matură, capabilă să se integreze în circuitul valorilor europene de elită.

Autorul abordează, în continuare, valorificarea muzicii naționale românești în creația compozitorilor din Imperiul Rus. Aproximarea unor compozitori ruși importanți de melosul românesc, consemnează Victor Ghilaș, „face parte dintr-un fenomen mai larg, cel al interesului față de folclorul sud-est european și cel oriental, care era la modă în Rusia la acea vreme, iar muzica noastră națională reușește să se afirme și ca sursă de inspirație creatoare” [1 p. 182].

Contactul direct cu artiștii români și cu spațiul de frontieră al imperiului, în special Basarabia, a constituit un alt canal de apropiere de melosul românesc. Autorul analizează modalitățile prin care ritmurile, modurile și temele melodice românești au fost integrate în lucrările compozitorilor ruși, confirmând locul muzicii naționale române în peisajul artistic european mai larg.

Valorificarea componistică a melosului românesc în Europa de Est

Capitolul final extinde analiza spre spațiul est-european, ilustrând modul în care folclorul românesc a fost integrat în creația unor compozitori de referință din Europa Centrală și de Est, în special din fosta Uniune Sovietică (Rusia, Ucraina), consolidându-și, astfel, statutul de resursă creativă europeană recunoscută.

Analiza debutează cu transpunerea folclorului românesc în lucrările lui Béla Bartók, a cărui contribuție este fundamentală: prin cercetările sale etnomuzicologice directe efectuate în Transilvania și în alte regiuni, Bartók a cules și transcris mii de melodii românești, integrându-le într-un limbaj componistic modernist de înaltă complexitate și oferind folclorului românesc, în acest fel, recunoaștere științifică și artistică internațională. *Dansurile populare românești* ale lui Bartók sunt cele mai cunoscute și îndrăgite opusuri, care au figurat în repertoriul marilor interpreți precum D. Oistrakh, H. Szeryng, Y. Menuhin, V. Repin, P. Copacinscaia ș.a. În această suită de dansuri, constată Victor Ghilaș, compozitorul maghiar „transmite cu fidelitate spiritul și caracterul muzicii populare românești, iar miniaturile sale surprind nenumăratele lui impresii din cultura satelor și zonelor rurale ardelen” [1 p. 193].

Este evidențiat, de asemenea, rolul artiștilor basarabeni din perioada interbelică (1918-1940), ca promotori activi ai identității muzicale naționale pe scenele europene și punte între tradițiile folclorice locale și lumea muzicală cultă. În vizorul autorului s-au aflat lucrări semnate de compozitori est-europeni precum Vasili Zolotariov (*Rapsodie pe teme moldovenești, Cântec de leagăn moldovenesc*), Lev Revutki, Nikolai Vilinski (*Cantata Moldova*), Vadim Homelski (*Tablou simfonic În Moldova*), Mieczysław Weinberg (*Rapsodii pe teme moldovenești*) și Nikolai Peiko (*Suite moldovenești pentru orchestră simfonică*), care au integrat elemente ale muzicii românești în creațiile lor, confirmând forța de iradiere a melosului românesc în spațiul european.

Concluzii

Analiza monografiei *Mărturii documentare despre muzica națională în cultura europeană (secolele XVI-XX)* confirmă faptul că Victor Ghilaș oferă mai mult decât o inventariere documentară. Studiul propune o reconstituire coerentă a unui parcurs istoric prin care muzica națională românească a trecut de la prezența ei timidă și indirectă în surse europene ale secolelor XVI-XVII la afirmarea ei deplină, în secolele XIX-XX, ca sursă de inspirație pentru compozitori de anvergură europeană – Franz Liszt, George Enescu, Béla Bartók și alți autori est-europeni.

Valoarea esențială a lucrării rezidă în rigoarea metodologică a autorului și în capacitatea sa de a corela surse extrem de eterogene – *tabulaturi, jurnale de călătorie, corespondență diplomatică, cronică, presă și partituri* – într-o argumentație unitară, organizată cronologic. Recuperarea și valorificarea mărturiilor externe, adesea marginale în cercetarea autohtonă anterioară, constituie o contribuție majoră la istoriografia muzicală românească, completând o tradiție de cercetare bazată, până acum, preponderent pe surse interne.

Dincolo de bogăția informațională, monografia impune o teză coerentă: muzica națională românească nu este un fenomen periferic, ci parte activă a unui circuit cultural european amplu, în care a fost receptată, reinterpretată și valorizată constant, de la curțile domnești și saloanele occidentale până la creația componistică savantă. Prin rigoare științifică, perspectivă comparativă și deschidere interdisciplinară, volumul lui Victor Ghilaș se constituie într-un reper solid pentru cercetările viitoare dedicate circulației muzicii românești în spațiul cultural european.

Referințe bibliografice

1. GHILAȘ, Victor. *Mărturii documentare despre muzica națională în cultura europeană: secolele XVI-XX*. Chișinău: Epi-graf (Blitz Poligraf), 2025. ISMN 979-0-3480-0449-5. ISBN 978-9975-60-644-8.

Manuscris primit la 09. 04. 2026. Acceptat pentru publicare la 11. 05. 2026.

Acest articol este distribuit sub Licența Creative Commons Atribuire-Necomercial-Fără derivate 4.0 International.